

6484 PhiloSophia, 2005, 35
Aristotelismos.

2005

LA MOTHE LE VAYER:
H APEITH TON APXAION

Ἡ βυρτανὴ Εὐγένιαν δοκιμάσκει στὸν δέκατο ἔβδομο αἰώνα ἀπὸ κλωνισμὴν καὶ πολιτικὴν ἀσπίδεα καὶ οἱ παροδοσιακές δέξιες ἀγχιζοῦν ν' ἀμφισβητοῦνται.¹ Στὴν προοίμειαν ν' ἀποδοκιμαῖται ἡ φιλοσοφία ἀπὸ τῆ θρησκευτικῆς καθόδηγησης, ἐντέτασται τὸ μετατόπισμα τοῦ ἀντικειμενικοῦ οὐμανισμοῦ καὶ τοῦ διαλογισμοῦ, ἡ ἀγαλониωσία τοῦ μάταιου καὶ τοῦ ἀνέλεου. Ἐκπερνᾶται ἀμφιβολίες γὰρ τὴν ἐκκέντρωση τοῦ φιλοσοφικοῦ στοιχείου νὰ βρεῖ τὴν ἀλήθειαν.² Ὁ σκεπτικισμὸς ἀγχιζὰ στὴν Ἰταλία καὶ ἀγχιότερα μὲ τοὺς Spinoza καὶ Hume δὲν συνιστοῦσε ἀπλὴ ἀντίθεση τοῦ ἀγάλου προβαλημᾶτισμοῦ. Ὑπάρχεε ἕνα *sermo loquax* σημαίνων τόσο στὸ θεωρητικὸ ὅσο καὶ στὸ ἥθικο ἐπίπεδο, γὰρ τὸ ὅτιο γίνονταν σήμερον πρὸς αὐτὴν νὰ κατονομαῖον καλὴτερα ἀγχιμένες πτυχές του. Στὸ περιβάλλον τοῦ γαλλικοῦ σκεπτικισμοῦ διαμορφώνεται τὸ φιλοσοφικὸ ἔργο τοῦ François de La Mothe Le Vayer (Παλαιὰ 1588-1672),³ ὁ ὁποῖος συνδυάζει τὸν παλαιὸν βίον τοῦ αἰώνου καὶ τοῦ ἐκτεθειμένου λόγου (libertin érudit), τοῦ ὁποῖου οἱ θεωρητικὲς ἐνασχολήσεις συνοψίζονται καὶ γὰρ ἀπὸ τὴς προτιμολογίας μιᾶς πολιτικοῦς ἀνταξίωσης.⁴ Ἡ στάση του ὡς προδοιμοῦ ἐκπατρίτη τῆς ἐκτεθείας τοῦ πνεύματος διαδέχεται πάλαιτὼ συλλογισμὸ καὶ τὰ συγγέμιματα τοῦ κατόπτηζιζον ἕνα ἀπὸ τὰ ἀλγυμνωτέρω πνεύματα τοῦ γαλλικοῦ δέκατου ἔβδομου αἰώνα.⁵

1. Jean-Claude ARNOULD (ἐκδ.), *Tourments, doutes et ruptures dans l'Europe des XVI^e et XVII^e siècles. Actes du Colloque organisé par l'Université de Nancy, 25-27 novembre 1993*, Paris, Honoré Champion, 1995 (collection Colloques, congrès et conférences sur la Renaissance, 2).
2. Αἰγιοστοῦ ΜΠΑΤΡΩΝΑ, *Ἡ φιλοσοφία στὸν 17ο αἰώνα*, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 48, André ROBERT, *La pensée à l'âge classique*, Paris, P.U.F., 1981² (collection Que sais-je?), ΠΒ καὶ Christian BEJAN, *La conversation intérieure: la méditation en France au XVII^e siècle*, Paris, Champion, 2002 (collection Lumière classique, 42).
3. ΠΒ, τὴ βιογραφία τοῦ ἀπὸ τὴν Florence-Louise WICKELGREN, *La Mothe Le Vayer. Sa vie et son œuvre*, Paris, Pierre André, 1934. Ὑπάρχεε νομιμοφθία καὶ ἔργου διδασκαλία ἔργα πολιτικοῦ καὶ φιλοσοφικοῦ περὶεχόμενου τὸ 1639, ἐκδόθηκε μέλος τῆς νεοσύστατης τότε Πολιτικῆς Ἀκαδημίας, μὲ θέματο διδασκὸ τοῦ τὸν Παρίσι. Διετέλεσε παρθένος τοῦ Philippe δούκα τοῦ Anjou, μετέπειτα δούκα τῆς Οὐλεάνης, ἀδελφὸ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ ἔχει στὸ ἐπικριτικὸ τοῦ διδάσκαλου περὶεχόμενες, γραμμένες γὰρ διδακτικοῦς σκοποῦς.
4. Jonathan I. ISRAEL, *Radical Enlightenment. Philosophy and the Making of Modernity, 1650-1750*, Oxford, Oxford University Press, 2001 σσ. 15, 654, 697.
5. Ἀναφορὰ μὲ τὸν σκεπτικισμὸ τοῦ δέκατου ἔβδομου αἰώνα, βλ. Gianni PAGANINI, *Scempi moderna. Interpretazioni dello scetticismo di Charron a Hume, Cosenza*, Il Bussento, 1991. Δὲν συνονοτοῦσε ἐννοιακὰ οὐδόνα γὰρ τὸν La Mothe Le Vayer στὸ ἔργο τοῦ Richard H. POPKIN, *The History of Scepticism from Erasmus to Spinoza*, Berkeley, University of California Press, 1979, XXII+333 σσ. [γαλλικὴ ἀνέδοξον ἀπὸ τὴν Christine HIVER μὲ τὸν τίτλο: *Histoire du scepticisme d'Érasme à Spinoza*, Paris, P.U.F., 1995]. στὴν σελίδα 137 τῆς γαλλικῆς μετάφρασης, ὁ POPKIN τὸν θεωρεῖ ὡς ἕνα «*Montaigne insipide*» καὶ στὴν σελίδα 141 ἀναφερόμενος στὸν χειρισμὸν τοῦ, τὸν χαρακτηρίζει ὡς «*irrationnel*» καὶ «*anti-rational*».

Φίλος τοῦ Μολάιου ἀλλὰ καὶ τοῦ Boileau, ἀντίθε στὸν κώλο τοῦ Pierre Gassendi, χροῖς νὰ ἀντιτίθεται ὅμως τὸν ἐπισκοπισμὸ τοῦ⁶. Θέλοντας νὰ συμπεράσῃ τὸν χειρισμὸν μὴ μὲ τὴν ἀγχιὰ μάταιη φιλοσοφία, ὁ La Mothe Le Vayer χαρακτηρίζει τὸν ἐκτεθειμὸν τοῦ, μέρα στὴν ἐκτεθειμὴ σκεπτικιστικὴν προδοσίαν, «*χειριστὰν σκεπτικιστὴν*», διανοητικὸν ὁ ὅιος τὴν τομότησιν τοῦ ἀνιστορικοῦ μὲ ἄλλους ἐκτεθειμὸν, οἱ ὁποῖοι, ἀντιπεδοῦν γινὼν καὶ ἀντιπροκειμένον, προσηγορεύονται πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸν ἄλμο⁸. Στὴν ἔκην τοῦ Montaigne⁹ καὶ μέρα ἀπὸ τοῦς μακρόδους τοῦ πολιτισμοῦ στοιχείου τοῦ, ὁ La Mothe Le Vayer μὴς παρὰ, ὁποῖο, οὐ μὴν ἀντιπεδοῦν γὰρ τὸ ἀπλὸν φιλοσοφικὸ τοῦ πιστεύω¹⁰. ἀποκομίζει καρεῖς τὴν ἐκκέντρωση, ὅτι δὲν πιστεύει στὸν θεὸ ὅτε τοῦ συνιστοῦνται, ὅτε τοῦ διδοῦνται, ἀλλὰ σ' ἐκτεθειμὸν ἀπὸ τὸν δόμνημασιν ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἀμφιβολία¹¹. Θεωρεῖται, ὅτι ἐκτεθειμὸν μία τάση τῆς γαλλικῆς ἀντιστοχασίας νὰ ἀντεκτεθειμὸν ἥθικα ἀπὸ τὰ δόγματα καὶ τὴς ἀντιστοχασίας τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Ἄπὸ μελάντες, ποὺ ἔχουν ἐκτεθειμὸν στὸ ἔργο του, ἔχει ὑποστηριχθεῖ, ὅτι ἐκτεθειμὸν ἀντιστοχασίες φησὶς τοῦ γαλλικοῦ μάταιου καὶ προσηγορεύεται νὰ μετατρέψῃ τὴν ἀντιπεδοῦν οὐ γινὼν τὸν ὁποῖο τοῦ σκεπτικισμοῦ.¹² Ἐξάλλου, ὁ γαλλικὸς σκεπτικισμὸς ἔχει ἀποτελέσει, τὸν τελευτὰ καιρὸ, ἀντικείμενον σημαντικῶν συζητήσεων ἔργων ἀπὸ μία

6. Antonina M. ALBERTI, *Sensazione e realtà. Epicuro e Gassendi*, Φλωρεντία, Leo S. Olschki Editore, 1988.
7. Ἀναλυτικότερα, στὸ πάλαιον τὸν συγγένον συζητήσεων οὐχιστὰ μὲ τὸ θέμα τοῦ χειρισμικοῦ σκεπτικισμοῦ τοῦ La Mothe Le Vayer, βλ. τὰ ἔργα ἀπὸ: Jean-Michel GROS, *Le masque du «scepticisme chrétien» chez La Mothe Le Vayer. Libération et philosophie au XVII^e siècle*, 5, 2001, σσ. 83-98, Jean-Pierre CAVALLÉ, *La Mothe Le Vayer. Libération et politique dans le Dialogue traitant de la politique sceptiquement. Materia actiosa. Antiquité, âge classique, Lumières. Mélanges Olivier Bloch*, Paris, H. Champion, 2000, σσ. 121-144, Jean-Pierre CAVALLÉ, Descartes et les sceptiques modernes: une culture de la tromperie, στὸ συλλογικὸ ἔργο Pierre-François MOREAU (ἐκδ.), *Le retour des philosophes antiques à l'âge classique. Le scepticisme au XVI^e et au XVII^e siècle*, τ. 2ος, Paris, Albin Michel, 2001, σσ. 334-347.
8. Βλ. τὴν διδακτορικὴν διατριβὴν τοῦ René PINTARD, *Le libéralisme étendu dans la première moitié du XVII^e siècle*, Paris, Boivin, 1943 [ἐκτεθειμὸν μὲ καὶνοτομικὸν ἐπιστομικὸν κείμενον καὶ οὐδόνα, Teverth, Slatkine Reprints, 1983]. ΠΒ, TOY AYTIOY, *La Mothe Le Vayer, Gassendi, Guy Patin. Études de bibliographie et de critique suivies de textes inédits de Guy Patin*, Paris, Boivin, 1943. Πλὸ προδορία ἔργου τὴν μωνογραφία τῆς Française CHARLES-DAUBERT, *Les libertins érudits en France au XVII^e siècle*, Paris, P.U.F., 1998 (collection Philosophiques, 106).
9. Frédéric BRAUAM, *Le travail du scepticisme. Montaigne, Bayle, Hume*, Paris, P.U.F., 2001 (coll. Pratiques théoriques).
10. Giovanni RUOCCO, *La raison humaine dans le scepticisme de la Mothe Le Vayer*, Alain MORIN (ἐκδ.), *Révolution scientifique et libéralisme*, Bruxelles, Brepols, 2000, σσ. 117-146.
11. ΠΒ, καὶ τὴν προδορίαν διατριβὴν τοῦ Joseph BEAUDE, *La crise culturelle au début du XVII^e siècle et le problème de Dieu*, Université Paris IV, σ. 570.
12. Μετεξὺ αὐτῶν βλ. μωνογραφία ν' ἀνταπεδοῦν οἱ ἀνδοῦδες συγγραφές: Philippe-Joseph SALAZAR, «*La divine sceptique*», *Éthique et rhétorique au 17^e siècle. Autour de La Mothe Le Vayer*, Tübingen, G. Narr, 2000 (coll. Études littéraires françaises, 68), Sylvia GIOCCANTI, *Penser l'irrésolution. Montaigne, Pascal, La Mothe Le Vayer. Trois itinéraires* (διδακτορικὴ διατριβή), Paris, Honoré Champion, 2001, ὁποῖο μὲτος, κεφάλαιον III, «*De l'irrésolution à l'irréligion*». ΠΒ, Jean-Pierre CAVALLÉ, *Scepticisme, tromperie et mensonge chez La Mothe le Vayer et Descartes*, στὸ συλλογικὸ ἔργο Gianni PAGANINI (ἐκδ.), *The Return of Scepticism. From Hobbes and Descartes to Bayle*, Dordrecht-Boston-London, Kluwer, 2003, σσ. 115-131.

πλειάδα νεωτέρων εξευνητών, που αντικρούουν προγενέστερες άναζητήσεις, όπως εκείνες των R. Pintard και H. Popkin, και οι οποίοι δοκιμάζουν να εισάγουν εναλλακτικές θεωρήσεις για μία καινούργια ανάγνωση των Γάλλων σκεπτικιστών¹³. Στην προσπάθεια να κατανηθεί καλύτερα η συνεκτικότητα του στοχασμού των εκπροσώπων του κινήματος αυτού, που θεωρείται ως πρώτη εκδήλωση της νεωτερικότητας, αναδύονται ερωτήματα κυρίως για το θρησκευτικό υπόβαθρο των συζητήσεών τους: κατά πόσο δηλαδή μπορούν να χαρακτηρισθούν ως συγκαλυμμένοι άθεοι, οι οποίοι, υπό το πνεύμα της κριτικής, προσπαθούν να διαχωρίσουν την πίστη από τη φιλοσοφία¹⁴. Ένδιαφέροντα κεφάλαια στη διερεύνηση του νεώτερου σκεπτικισμού αποτελούν η διαδρομή της γαλλικής φιλοσοφίας και ο προσδιορισμός της διασύνδεσής του με κινήματα του δεκάτου ογδόου αιώνα, όπως π.χ. ο υλισμός των Έγκυκλοπαιδιστών.

Παρ' όλο που ο νεώτερος σκεπτικισμός συνδέεται άμεσα με την ανανεωτική κίνηση για τη μελέτη των φιλοσοφικών σχημάτων της Άρχαιότητας¹⁵ και στη μακράννη ευρωπαϊκή διαμάχη Άρχαιων και Νεωτέρων¹⁶ ο La Mothe Le Vayer συντάσσεται υπέρ των Άρχαιων, το ενδιαφέρον του για την ελληνική φιλοσοφία και γραμματεία, δεν έχει ως τώρα γίνε, από όσο γνωρίζουμε, αντικείμενο ξεχωριστής μελέτης. Άς σημειωθεί, ότι δεν συναντούμε δίλημμα πνευματικού αυτοπροσδιορισμού στον La Mothe Le Vayer, ο οποίος υποδεικνύει την ανάγκη να αποκατασταθεί μία πραγματική σχέση μεταξύ της γαλλικής παιδείας και των Άρχαιων, χωρίς αυτό να συνεπάγεται ανάγκη επιλογής μεταξύ της νεώτερης και της αρχαίας γραμματείας.

Ειδικότερα, θα μās άπασχολήσει εδώ η πραγματεία του La Mothe Le Vayer, *De la vertu des païens*, άφιρωμένη στον προστάτη του καρδινάλιο δούκα de Richelieu, η οποία πρωτοδημοσιεύθηκε το 1641¹⁷. Οι ειδωλόατρες, κατά τον La Mothe Le Vayer, είναι κυρίως οι Άρχαιοι Έλληνες φιλόσοφοι, οι οποίοι άσχολήθηκαν με ζητήματα της ήθικης: μερικοί

13. Έκτός από τον La Mothe Le Vayer, μπορούμε ν' αναφέρουμε τὰ δνόματα των: Gassendi, Guy Pantin, Naudé, Cyrano de Bergerac, Bussy-Rabutin, Saint-Évremond, Théophile de Viau, P. Bayle, Fontenelle. Βλ. Jacques-François DENIS, *Sceptiques ou libertins de la première moitié du XVII^e siècle*. Gassendi, Gabriel Naudé, Guy Patin, Lamothe-Levayer, Cyrano de Bergerac, Genève, Slatkine Reprints, 1970.

14. J.-M. GROS, Y a-t-il un athéisme libertin?, στο συλλογικό έργο E. CHUBILLEAU-E. PUISAIS (έκδ.), *Les athéismes philosophiques*, Paris, Kimé, 2001, σσ. 47-61. Βλ. επίσης Gianluca MORI, L'athée et le masque: XVII^e-XVIII^e siècle, *Libertinage et philosophie au XVI^e siècle* 5, 2001, σσ. 171-187.

15. Άναφέρομαι κυρίως στους δύο συλλογικούς τόμους υπό την διεύθυνση του Pierre-François MOREAU, *Le retour des philosophies antiques à l'âge classique*. I: *Le stoïcisme au XVI^e et au XVII^e siècle* και II: *Le scepticisme au XVI^e et au XVII^e siècle*, Paris, Albin Michel, 1999-2001. Βλ. και το τεύχος 5, 2003, του περιοδικού *Libertinage et Philosophie au XVII^e siècle* με κεντρικό θέμα: La résurgence des philosophies antiques.

16. Marc FUMAROLI, *La querelle des Anciens et des Modernes XVI^e-XVII^e siècles, précédé de Les abeilles et les araignées, suivi d'une postface de Jean-Robert ARMOGATHE*, Paris, Gallimard-Folio, 2001.

17. Η πραγματεία αυτή είχε, έξι χρόνια άργότερα, το 1647, και δεύτερη έκδοση, επανυξημένη και συμπληρωμένη με σχόλια. Μία πρόσφατη κριτική επανέκδοσή του πραγματοποιήθηκε από τον Jacques PRÉVOT στη σειρά της Bibliothèque de la Pléiade, ειδικότερα στον δεύτερο τόμο των *Libertins du XVII^e siècle. Édition établie, présentée et annotée*, Paris, Gallimard, 2004, 3-215. Οι παραπομπές μας γίνονται με βάση αυτήν την έκδοση.

διακρίνονται για την ευσέβειά τους στον Θεό και βρίσκονται για τον λόγο αυτόν εγγύτερα στα διδάγματα της χριστιανικής θρησκείας¹⁸. Στο σημείο αυτό, ο La Mothe Le Vayer τους συμπεριλαμβάνει στο σύνολο της ανθρώπινης κοινότητας και έναποθέτει ένα ζήτημα, στο οποίο είχε δώσει τελική λύση η Σύνοδος του Trento. Τους έναποθετεί στο σύνολο της Ιστορίας της ανθρωπότητας, χωρίς να συμμερίζεται τις προκαταλήψεις της παρადοσιακής θρησκείας, επικαλούμενος κατά κάποιο τρόπο την κλασική σοφία.

Ο χαρακτηρισμός του ειδωλόατρη δεν προσδίδει την σημασία του άθεου στην κριτική αποτίμηση του La Mothe Le Vayer, άλλ' ούτε και μās προιούδαζει για τις απόψεις του σχετικά με τὰ αρχαία ήθικα συστήματα. Ο ήθικός του ρεαλισμός του επιτρέπει να αντίλαμβάνεται την άρετή, εκεί όπου σύμφωνα με την παράδοση άπουσιάζει. Δεν θεωρεί άπαράιτητη την πίστη για τη σωτηρία της ψυχής ούτε τη θρησκεία για την επιδίωξη της άρετης. Η προσπάθειά του αυτή, με την οποία διασπάται η παραδοσιακή χριστιανική πολιτισμική παράδοση και αποκαθίστανται ήθικα όρισμένοι αρχαιοι φιλόσοφοι, διαρθρώνεται κυρίως κάτω από το πρίσμα της αντίθεσης δογματισμού και σκεπτικισμού. Έπιδιώκει να μελετήσει, κατά πόσον οι Άρχαιοι θά μπορούσαν να χαρακτηρισθούν ενάρετοι και ευσέβεις, πράγμα το οποίο, όπως ο ίδιος διευκρινίζει σε πολλά σημεία του έργου του, άποδέχονται οι περισσότεροι εκκλησιαστικοί συγγραφείς. Οι τρόποι του βίου των άπασχολούν περισσότερο από τις ίδιες τις θρησκευτικές άρχές.

Άντίθετα από τον Descartes, ο οποίος προχωρεί στους φιλοσοφικούς του διαλογισμούς με βάση την αυτοσυνειδησία, ο La Mothe Le Vayer ούσιαστικά εμφανίζεται έμμεσα συγκαλυμμένος από απόψεις άλλων συγγραφέων με άποδεδειγμένο θρησκευτικό κύρος, γεγονός που του προσδίδει ένα στοιχείο άμεροληψίας. Συνεπώς, η προοπτική του δεν άπομακρύνεται από το πλαίσιο της χριστιανικής πίστης: εγκαταλείπει κυρίως την άριστοτελική σχολαστική φιλοσοφία και σε πολλά σημεία ακολουθεί τους συλλογισμούς του Ίερού Αυγουστίνου¹⁹. Κεντρική του θέση στο θέμα της ήθικης άρετης είναι, ότι το περιεχόμενο της δεν μπορεί να καθορισθεί άπόλυτα και συνεπώς μεταβάλλεται ανάλογα με τις εποχές και τους ανθρώπους: γεγονός το οποίο έμποδίζει στον χαρακτηρισμό του ενάρετου, άφού, όπως υποστηρίζει, άκόμη και το χριστιανικό δόγμα δεν έχει τελείως ξεκαθαρίσει το θέμα²⁰. Ένυνάρχει επίσης στον La Mothe Le Vayer η άποψη για την πίστη του ανθρώπου στον φυσικό νόμο και στο φυσικό καλό, το οποίο η άναγνώριση δεν έμποδίζεται από την άπουσία της χριστιανικής πίστης: αλλά ούτε πιστεύει, ότι ο φωτισμός του ανθρώπινου λογικού μπορεί να είναι τόσο λίγος, ώστε ένας άπιστος να μην μπορεί να διακρίνει το καλό από το κακό και συνεπώς να μην είναι ενάρετος:

«Tout le bien de la nature ne se trouve pas si corrompu par l'infidélité, ni la lumière de l'entendement si absolument ofusquée, qu'un païen ne puisse encore reconnaître ce qui est vrai et se porter au bien ensuite. C'est pourquoi comme les fidèles ne laissent pas d'être assez souvent vicieux, il n'est pas impossible non plus qu'un infidèle ne puisse exercer quelques vertus, quoiqu'elles ne soient pas accompagnées du mérite que donne la grâce qui vient de la foi»²¹.

18. LA MOTHE LE VAYER, *De la vertu des païens*, σ. 133.

19. Στο *De la vertu des païens* άπαντὰ στο έργο Augustinus του Cornelius JANSEN ή JANSENIUS, παίρνοντας έτσι άνοιχτά μέρος στην πολεμική κατά του γιανσενισμού, που θά καταδικασθεί το 1653 από τον πάπα Ίννοκέντιο τον ένδέκατο και το 1656 από τον πάπα Άλέξανδρο τον έκτο.

20. LA MOTHE LE VAYER, *De la vertu des païens*, σσ. 5 κ. έξ.

21. Ένθ' άν., σ. 6.

Ἀκόμη, ἀναγνωρίζει ὅτι στὸ ἴδιο πρόσωπο μπορεῖ νὰ συνυπάρχουν ἀρετὴ καὶ κακία, ὅπως π.χ. στὸν Ἰουλιανὸ τὸν Παραβάτη:

«La doctrine des mœurs souffre qu'on considère le bien et le mal dans un même sujet. Et si une pierre précieuse ne perd rien de son prix pour être tombée entre les mains d'un voleur, la vertu a ce privilège de se faire admirer en quelque lieu qu'elle soit, et d'être vertu même sur le front d'un apostat encore qu'elle n'y reluisse que pour éclairer sa condamnation»²².

Μποροῦμε νὰ ποῦμε, ὅτι ὁ La Mothe Le Vayer χρησιμοποιεῖ ἐκλεκτικὴ μέθοδο στὴν ἱστορικὴ του αὐτὴ διερεύνηση· ὑποστηρίζει, ὅτι ὅλα τὰ ἠθικὰ συστήματα ἐνέχουν συστατικά ἀλήθειας καὶ ἐπιλέγει στὴν ἀνάλυσή του τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα θὰ μᾶς δώσουν τελικά μία συνολικὴ εἰκόνα ἐκείνου πού θέλει ν' ἀποδείξει. Ἡ πορεία του ὁμως πρὸς τὴν ἀλήθεια δὲν συνεπάγεται ἐκείνη πρὸς τὴν βεβαιότητα²³. Εἶναι φανερό, ὅτι βρισκόμαστε, ὅπωςδήποτε, μπροστὰ σὲ μία χριστιανικὴ ἀνάγνωση τῆς ἀρχαίας ἠθικῆς φιλοσοφίας· τὴν πλούσια ἐπιχειρηματολογία του τεκμηριώνει πάντοτε μὲ γνώμες τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων καθὼς καὶ ἀρχαίων ἱστοριογράφων, οἱ ὁποῖοι ἐνισχύουν τὶς δικές του ἀπόψεις· καταλήγει στὸ ἔξης ἐνδιαφέρον συμπέρασμα:

«Aussi n'y a-t-il eu aucun des Pères de l'Église qui ait fait difficulté de parler, quand l'occasion s'en est présentée, de la prudence d'Ulysse, de la force d'Achille, de la justice d'Aristide, ou de la tempérance de Scipion... Les Pères ont encore souvent parlé ainsi faisant comparaison des vertus morales ou intellectuelles des idolâtres aux vertus infuses des chrétiens, que Dieu inspire avec sa grâce surmaternelle, et auprès desquelles les premières paraissent imparfaites et comme de faux aloi»²⁴.

Γιὰ τὸν λόγο αὐτόν, ὁ La Mothe Le Vayer ἐστιάζει τὶς ἀναζητήσεις του στὴν ἠθικὴ συμπεριφορὰ καὶ στὶς ἀδυναμίες τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων, ὡς ἐκφραστῶν μὴς ἠθικότητας, ἡ ὁποία καλύπτεται πολλές φορές ἀπὸ ἓνα προσωπεῖο. Οἱ πράξεις τῶν φιλοσόφων ἀξιολογοῦνται σύμφωνα μὲ τὶς ἀρχές τῆς χριστιανικῆς πίστεως, τὶς ὁποῖες προσαρμόζει ἀνάλογα σὲ κάθε περίπτωση, χρησιμοποιώντας, μὲ λεπτὴ εἰρωνεία, θέσεις μεταξύ τους ἀντιφατικές· ὁ τρόπος αὐτὸς εἶναι κοινὸς καὶ σὲ ἄλλα του ἔργα ὅπως τὰ *Quatre dialogues faits à l'imitation des anciens* (Παρίσι 1630). Συγκρατεῖ τὶς κυριότερες φιλοσοφικὲς σχολές τῆς ἑλληνικῆς Ἀρχαιότητος²⁵ καὶ οἱ ἀναλύσεις του ἐπικεντρώνονται κυρίως στὴ συνέπεια

22. Ἐνθ' ἄν., σ. 173.

23. Ἡ Sylvia Giocanti στὴ διατριβή της, *Penser l'irrésolution, ἐνθ' ἄνωτ.*, σ. 34 γράφει: «le doute de la Mothe La Vayer est de type polémique. Il ne peut se constituer qu'à partir de la position de l'adversaire dogmatique qui affirme opiniâtement une opinion qu'il n'a pas les moyens de fonder absolument en raison...». Σημαντικὲς συμβολές πρὸς τὴν κατεῦθυνση αὐτὴ ἀποτελοῦν οἱ ἔξης μελέτες τῆς ἰδίας συγγραφῆς: La Mothe Le Vayer: Scepticisme libertin et pratique de la contrariété, *Le scepticisme au XVI^e et au XVII^e siècle. Le retour des philosophies antiques à l'âge classique*, (ἐκδ. Pierre-François MOREAU), τ. 2, Paris, Albin Michel, 2001, σσ. 239-256 καὶ La Mothe Le Vayer et la pratique du doute, *La lettre clandestine* 10 (2001), σσ. 31-42. Καθὼς καὶ τὴν πρόσφατην ἐργασία τοῦ Jean-Pierre CAVALLÉ, *Dissimulations. Jules-César Vanini, François La Mothe Le Vayer, Gabriel Naudé, Louis Machon et Torquato Accetto. Religion, morale et politique au XVII^e siècle*, Paris, H. Champion, 2002 (Lumière classique, 37).

24. LA MOTHE LE VAYER, *De la vertu des païens*, σ. 6.

25. Ἀπὸ ἱστοριογραφικὴ ἀποψη, ὁ LA MOTHE LE VAYER εἶναι ἐξοικειωμένος μὲ τὴν κλασικὴ Ἀρχαιότητα· ἔχει ἀσχοληθεῖ παρόλληλα μὲ τὴ συγγραφὴ τοῦ *De la vertu des païens*, μὲ τὸ *Des anciens et principaux historiens grecs et latins*, Paris, De Sercey, 1646.

ἀνάμεσα στὶς ἰδέες καὶ τὶς πράξεις τῶν ἀρχαίων διανοητῶν. Εἶναι φανερό ὅτι, ἡ κριτικὴ τοῦ La Mothe Le Vayer, ὅπως ἐξάλλου καὶ τοῦ συγχρόνου του Pascal²⁶, κατευθύνεται μὲ ἀμείωτη δριμύτητα κατὰ τοῦ δογματισμοῦ καὶ κάθε μορφῆς ὀρθολογισμοῦ· δογματικοὶ χαρακτηρίζονται, κατὰ τὸν La Mothe Le Vayer, ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Ζήνων ὁ Κιτιεύς, ὁ Ἐπίκουρος, ἐπειδὴ ὑπερηφανεύθηκαν, ὅτι βρῆκαν τὴν ἀλήθεια: «Les dogmatiques comme Aristote, Zénon de Citium, Épicure et les autres, que nous avons vus jusqu'ici, se vantent qu'ils ont trouvé la vérité»²⁷ καὶ καταλήγει στὸ συμπέρασμα, ὅτι δὲν μένουν παρὰ οἱ σκεπτικοί, οἱ ὁποῖοι κρατοῦν μία μέση θέση χωρὶς νὰ εἶναι ποτὲ σίγουροι γιὰ τὴν γνώση τῆς ἀλήθειας: «Il reste les sceptiques qui tiennent le milieu et qui, après avoir examiné les raisons des uns et des autres, cherchent encore la vérité, n'étant pas bien certains si elle se peut trouver ou non»²⁸.

Ὁ La Mothe Le Vayer στὴν ἀνάλυση τῶν ἀρχαίων ἠθικῶν θεωριῶν ἔχει ὡς ἀφετηρία τὸν Σωκράτη²⁹, τὸν ὁποῖο χαιρετίζει ὡς πατέρα τῆς φιλοσοφίας· ὅχι, ὅπως ὁ ἴδιος ἐξηγεῖ, ἀπὸ ἀγνοία τῶν προηγουμένων Ἑλλήνων φιλοσόφων, ἀλλὰ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ προβάλλει τὰ πρωτεῖα τοῦ κορυφαίου αὐτοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου στὸν τομέα τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας, γιὰτὶ «πρώτος αὐτὸς ἔφερε τὴ φιλοσοφία στὴ Γῆ»³⁰. Ἀκόμη ἓνα ἄλλο σημεῖο πού, σύμφωνα μὲ τὸν La Mothe Le Vayer, διαχωρίζει τὸν Σωκράτη ἀκόμη καὶ ἀπὸ τοὺς Ἐπτά Σοφούς, εἶναι ὅτι ὁ ἴδιος ὑπῆρξε ἠθικὸ ὑπόδειγμα μὲ τὴν ἠθικὴ του συνέπεια στὴν τραγικὴ ἐκβίαση τῆς ζωῆς του. Ἀναφέρεται στὴν ἀναγνώριση τῆς ἐνάρετης ζωῆς τοῦ Σωκράτη ἀπὸ ἐκκλησιαστικούς συγγραφείς: τὸν Ἰωάννη Χρυσόστομο, τὸν Ἅγιο Ἀμβρόσιο καὶ τὸν Ἱερὸ Αἰγνουστίνου, τὸν Μάρτυρα Ἰουστίνου ὁ ὁποῖος τὸν ἀποκάλεσε καὶ χριστιανό. Ἐπισημαίνει ἀκόμη, ἀπὸ ἱστοριογραφικὴ ἀποψη, τὸν Ξενοφῶντα, τὸν Διογένη Λαέρτιο, τὸν Μαρκίλλιο Φικίνο, γιὰ νὰ καταλήξει, ὅτι ἡ καταδίκη τοῦ Σωκράτη γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τῶν ἰδεῶν του εἶναι ἀνάλογη μὲ τὸν θάνατο τῶν μαρτύρων τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ θὰ πρέπει νὰ εἶχε ἀποκαλεσθεῖ πρῶτος μάρτυρας τοῦ Μεσσία, πρὶν ἀκόμη ὁ τελευταῖος ἐμφανισθεῖ στὸν κόσμ³¹. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο τονίζει ὁ La Mothe Le Vayer εἶναι, ὅτι ὁ Σωκράτης, ἂν καὶ εἰδωλολάτρης, θὰ πρέπει νὰ δέχθηκε τὴ συγχώρεση τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ εἰσῆλθε στὸν Παράδεισο³². Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ γεγονός, ὅτι πλὴι του τοποθετεῖ καὶ τὸν Κομφού-κιο, «τὸν Σωκράτη τῆς Κίνας»³³, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἀσχολήθηκε ἀποκλειστικά μὲ τὴν ἠθικὴ:

«De sorte qu'on peut dire que Confutius fit descendre, aussi bien que Socrate, la philosophie du ciel en terre par l'autorité qu'ils donnèrent tous deux à la morale, que les curiosités de la physique, de l'astronomie et de semblables spéculations avaient presque fait mépriser auparavant»³⁴.

26. Martine PÉCHARMAN (ἐκδ.), *Pascal: qu'est-ce que la vérité?*, Paris, P.U.F., 2000 (collection Débats philosophiques).

27. LA MOTHE LE VAYER, *De la vertu des païens*, σ. 123.

28. Ἐνθ' ἄν. Πβ. καὶ τὴν πραγματεία του, ἡ ὁποία τιτλοφορεῖται *Petit traité sceptique sur cette commune façon de parler: «N'avoir pas le sens commun»*, Paris, 1646.

29. Πββλ. J.-P. CAVALLÉ, *Socrate libertin, Socrate in Occidente*, Grassina, E. Lojacocono, Le Monnier, 2004, σσ. 33-65.

30. LA MOTHE LE VAYER, *De la vertu des païens*, σ. 18: «nous attribuerons volontiers l'avantage de rang à celui qu'on a dit avoir le premier de tous fait descendre la philosophie du ciel en terre».

31. Ἐνθ' ἄν., σ. 40.

32. Ἐνθ' ἄν., σ. 47.

33. Ἐνθ' ἄν., σ. 133: «on peut fort bien le nommer le Socrate de la Chine».

34. Ἐνθ' ἄν., σ. 134.

Γιὰ τὸν «θεϊκὸν» Πλάτωνα, υπογραμμίζει, ὅτι τόσο οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ὅσο καὶ ὁ Ἱεροῦ Αἰγυσιανὸς στὸ *De Civitate Dei* ἔχουν ὑποστῇ τὴν γοητεία του³⁵. Προβάλλει τὶς πλατωνικὲς ἀντιλήψεις γιὰ τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀνάγκη τῆς θεϊκῆς λατρείας· ἀναλύει ἀκόμη τὶς ὁμοιότητες μεταξὺ τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς χριστιανικῆς θεολογίας³⁶. Στὴν προσπάθειά του ν' ἀναγείρει τὶς κατηγορίες ἐνάντια στὸ πλατωνικὸ σύστημα, ἀντλεῖ ἐπιχειρήματα ὄχι μόνο ἀπὸ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀπὸ τὸν Ἱεροῦ Αἰγυσιανό, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν Βησσαρίωνα, στοῦ ὁποῖου τὶς γνώμες ἀποδίδει ἰδιαιτέρη βαρύτητα, ἐπειδὴ ἀπηχεῖ, κατὰ τὸν La Mothe Le Vayer, ἀπόψεις Ἑλλήνων λογίων³⁷. Ἡ ὑπεράσπιση αὐτῆ τοῦ Πλάτωνα ἀπὸ ἑναν σκεπτικιστὴ δὲν εἶναι παράδοξη, ἀν σκεφθεῖ κανεὶς, πόσο ἡ πλατωνικὴ μεθοδολογικὴ ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων χαρακτηρίζεται ἀπὸ πολυμέρεια καὶ πῶς, πολλὰς φορὲς, ἡ διαπραγματεύσει ὀριζμένων θεμάτων παραμένει ἀνοιχτή.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν Ἀριστοτέλη, ὁ La Mothe Le Vayer δὲν ἐκδηλώνει τὸν ἴδιο ἐνθουσιασμό ὅπως στὶς προηγούμενες περιπτώσεις· μάλιστα ἀπορρίπτει τὴν αὐθεντία τοῦ Φιλοσόφου καὶ ἀποδοκιμᾷ τὸς μεταγενέστερους ὁπαδούς του. Ἀποκαλεῖ τὸν Σταγειρίτη «πνεῦμα τῆς φύσης», υπογραμμίζοντας τὴν ἐπικράτηση τοῦ συστήματός του κατὰ τὴν διάρκεια πολλῶν αἰώνων ἀνάμεσα σὲ λαούς τόσο πολιτισμικά διαφοροποιημένους³⁸. Ἀναφέρεται στὴ συμβολὴ τοῦ Μεγάλου Ἀλβέρτου καὶ τοῦ Θωμᾶ Ἀκινάτη, καθὼς καὶ σ' ἐκείνη τῶν Ἀράβων, στὴν εὐρύτερη διάδοση τοῦ ἀριστοτελισμοῦ· χρησιμοποιεῖ ἀκόμη καὶ πληροφωρίες περιηγητῶν, οἱ ὅποιοι πιστοποιοῦν τὸν σεβασμὸ ποὺ προκαλεῖ τὸ ὄνομά του σὲ λαούς, ποὺ δὲν εἶχαν ἀσπασθεῖ τὸν χριστιανισμό, ὅπως π.χ. τοὺς Ὀθωμανούς. Ἀποδίδει στὸν Ἀριστοτέλη τὴν κατηγορία τῆς ἀσέβειας³⁹ σχετικὰ μὲ τὶς ἀπόψεις του γιὰ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς καὶ τὸν θεωρεῖ ἐνοχο γιὰ διάφορα ἠθικὰ ἀτοπήματα, ἐπικαλούμενος σχετικὲς μαρτυρίες τοῦ Ἡσύχιου καὶ τοῦ Πολύβιου. Καταλήγει πάντως στὴ διαπίστωση, ὅτι ὁ βίος του δὲν ὑπῆρξε ὑποδειγματικὸς γιὰ τὶς ὑπόλοιπες γενεές:

«Ce ne sont pas là des legs, ce me semble, d'une personne qui eût la foi implicite et qui, persuadée dans la loi de la Nature de l'existence d'un seul être Souverain, lui ait présenté son cœur en mourant pour obtenir sa miséricorde».

Δίνοντας ἔμφαση στὶς καταδικές ἀριστοτελικῶν ὡς αἰρετικῶν ἀπὸ τὴν Καθολικὴ Ἐκκλησία, ἀπομυθοποιεῖ τὸν ἀριστοτελισμό, ὁ ὁποῖος, γι' αὐτόν, ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένει στὸ σκότος:

«Je pense qu'on se doit se souvenir là-dessus du surnom de "Sphinx", que ces mêmes interprètes lui donnent presque tous à cause de cette obscurité affectée parmi une si grande contrariété de sentiments, qu'il a répandue exprès en plusieurs lieux d'œuvres, comme la seiche fait son encre afin que les opinions qui lui étaient propres ne fussent pas si facilement reconnues»⁴¹.

35. Ἐνθ' ἄν., σσ. 48-49. Ὁ La Mothe Le Vayer ἀσχολήθηκε μὲ τὴν πλατωνικὴ φιλοσοφία ἐπίσης σὲ ξεχωριστὸ του σύγγραμμα μὲ τὸν τίτλο *De la lecture de Platon et de son éloquence*, τὸ ὁποῖο ἐκδόθηκε τὸ 1643.

36. Ἐνθ' ἄν., σ. 51.

37. Ἐνθ' ἄν., σ. 58: «Le cardinal Bessarion montre combien saint Denys et tous les théologiens grecs l'ont estimé lorsqu'ils ont employé ses plus belles distinctions aux mystères de notre foi».

38. Ἐνθ' ἄν., σ. 59.

39. Constance BLACKWELL and Sachiko KUSUKAWA (ἐκδ.), *Philosophy in the sixteenth and seventeenth century: conversations with Aristotle*, Aldershot, Hants, Ashgate, 1999.

40. LA MOTHE LE VAYER, *De la vertu des païens*, σ. 68.

41. Ἐνθ' ἄν., σ. 62.

Παρ' ὅλη αὐτὴν τὴν πολὺπλευρὴ ἐπιχειρηματολογία του, ὁ Γάλλος σκεπτικιστὴς ὀρθοῦται μπροστὰ στὴ θετικὴ γνώμη τοῦ Ἱεροῦ Αἰγυσιανό καὶ ἀναγνωρίζει τελικὰ ὁ ἴδιος, ὅτι χωριστὰ στὸν Ἀριστοτέλη τὸ πιὸ γερὸ τμῆμα τῶν γνώσεών του⁴².

Ὁ La Mothe Le Vayer συνεχίζει τὴν ἀνάλυσή του μὲ τὸν Διογένη καὶ τοὺς Κυνικοὺς⁴³. Ἡ ἐπιλογὴ τοῦ Διογένη ὑπαγορεύεται πάλι ἀπὸ θετικὲς γνώμες ἐκκλησιαστικῶν πατέρων, παρ' ὅλο ποῦ, ἱστορικά, ὁ Ἀντισθένης θεωρεῖται θεμελιωτὴς τοῦ κυνισμοῦ. Ἀποδέχεται τὶς διάφορες κατηγορίες, οἱ ὁποῖες ἔχουν διατυπωθεῖ γιὰ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς τοῦ Διογένη, ἀλλὰ τὸν θεωρεῖ σημαντικὸ φιλόσοφο καὶ καταλήγει μὲ τὴν σκέψη, ὅτι, ἀν πρέπει νὰ μισοῦμε τοὺς ἀνθρώπους γιὰ τὶς πράξεις τους, τότε θὰ πρέπει νὰ γίνουμε ἀπ'ἀνθρώποι καὶ νὰ μὴν ἀγαποῦμε ποτὲ κανέναν⁴⁴. Ὁ Ζήνων ὁ Κιτιεὺς εἶναι ὁ ἐπόμενος φιλόσοφος τὸν ὁποῖο μελετᾷ ὁ La Mothe Le Vayer καὶ ἡ ἐπιλογὴ του αὐτὴ βασίζεται στὴν αὐστηρότητα τῶν ἠθῶν, ἡ ὁποία ἐπικρατοῦσε κατὰ τὴν ἐποχὴ του στὴ Στοά⁴⁵. Ἀφιερώνει πολλὰς σελίδες ἐπίσης στὸν Σενέκα τοῦ ὁποῖου ἀναγνωρίζει σπάνιες γνώσεις καὶ ἰδιάζουσες ἀρετὲς (*vetus singulière*)⁴⁶. Ὅστόσο, ἡ κριτικὴ του γιὰ τὸν στωικὸ σοφὸ ἐπικεντρώνεται στὸ ἰδανικὸ τῆς ἀπάθειας καὶ στὴ θεωρία γιὰ τὴν αὐτοχειρία, τὴν ὁποία ἀπερίφραστα καταδικάζει⁴⁷. Καί, ἐνῶ ἀνιχνεῖ κοινὰ σημεῖα ἀνάμεσα στὴ στωικὴ ἠθικὴ καὶ τὸν χριστιανισμό, δὲν ἀποδέχεται τὴν ἠθικότητα τοῦ Ζήνωνος:

«Encore qu'on ne puisse pas nier qu'il n'ait été un très grand personnage puisque tous les siècles depuis lui jusques à nous en ont convenu, sa fin néanmoins telle que nous l'avons présentée, sans aucune marque de repentance ni d'invocation divine, nous empêche de pouvoir rien penser que de très misérable touchant l'état de son âme»⁴⁸.

Μποροῦμε νὰ πούμε, ὅτι ἀκολουθεῖ τὴν κριτικὴ τοῦ Ἱεροῦ Αἰγυσιανό στὸν στωικισμό⁴⁹, τὸν ὁποῖο ὁ La Mothe Le Vayer ἀπορρίπτει στὸ σύνολό του ὡς «ἐξεζητημένο», ἔχοντας ὑπ' ὄψιν του τὴν ἐπισημάνση τῶν ἀντινομῶν τοῦ φιλοσοφικοῦ αὐτοῦ συστήματος ἀπὸ τὸν Πλούταρχο⁵⁰. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν Ἐπίκουρο καὶ τοὺς ὁπαδούς του, καταδικάζει θέσεις καὶ πράξεις τους γιὰ ἀσέβεια· ὅστόσο τηρεῖ στάση συμπληρωματικὴ, ἐπειδὴ δὲν ἀποτελοῦν τὴν χειρότερη μορφή ἀθείας, ἀλλὰ πολλὰς ἰδέες τους ὑπῆρξαν καλύτερες ἀπὸ τὶς πράξεις τους⁵¹. Θὰ σταθεῖ μὲ θαυμασμό στὶς ἀπόψεις τοῦ Πυθαγόρα γιὰ τὴ φιλία μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν δυνατότητα ἐμπειρίας τοῦ θεοῦ, μὲ τὶς ἐξῆς παρατηρήσεις:

42. Ἐνθ' ἄν., σσ. 67-68.

43. J.-M. GROS, La place du cynisme dans la philosophie libertine, *Libertinage et Philosophie au XVII^e siècle*, 7, 2003, σσ. 121-140.

44. LA MOTHE LE VAYER, *De la vertu des païens*, σσ. 80-81.

45. Ἐνθ' ἄν., σ. 81.

46. Ἐνθ' ἄν., σ. 150.

47. Julien-Aymard D'ANGERS, Stoïcisme et «libertinage» dans l'œuvre de La Mothe Le Vayer, *Revue des Sciences Humaines*, nouvelle série, fasc. 75, juillet-septembre 1954, σσ. 259-284. Ὁ La Mothe Le Vayer ἐρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἀνανεωτικὴ ἐρμηνεία τοῦ στωικισμοῦ τῆς ἐποχῆς του. Πβ. Pierre-François MOREAU, *Le retour des philosophies antiques à l'âge classique, I: Le stoïcisme au XVI^e et au XVII^e siècle*, Paris, Albin Michel, 1999.

48. LA MOTHE LE VAYER, *De la vertu des païens*, σ. 93.

49. IVAN GOBRY, La critique augustinienne du stoïcisme, *Diotima* 20, 1992, σσ. 113-119.

50. LA MOTHE LE VAYER, *De la vertu des païens*, σ. 12: «l'extravagante pensée des stoïciens». Πβ. Margaret J. OSLER (ἐκδ.), *Atoms, pneuma and tranquillity: Epicurean and Stoic themes in the European thought*, Cambridge, Cambridge University Press, 1991.

51. LA MOTHE LE VAYER, *De la vertu des païens*, σ. 119.

«Si l'on considère la grande doctrine de ce païen, ses préceptes touchant l'adoration divine, sa morale qui lui faisait examiner tous les soirs et tous les matins très soigneusement sa conscience, avec le reste de ses qualités qui l'ont rendu si admirable, il est impossible qu'on ne dise que c'est grand dommage que tant de belles vertus n'aient été chrétiennes»⁵².

Ο Πύργος και ο ορεκτικισμός άποτέλουν ένα ξεχωριστό κεφάλαιο της περιγραφέας του La Mothe Le Vayer⁵³. Αρχικά, προβάλλει τις δόξες του Πύργου για τη θεότητα αλλά διορθώνει τη σημασία της μεθόδου του παρατηρεί, ότι, αν κενείς αποκοίσει τα σφάλματα των ορεκτικιστών, τα όποια συναντούμε και οé άλλα συγγραμματα, οι φιλόσοφοι αυτοί θα μπορούσαν να άποβούν ίκανοί ν' άποδεχθούν τα μυστήρια της χριστιανικής θρησκείας⁵⁴. Κατάληφοντας άναγνωρίζει, ότι, ό ίδιος άποδέχεται τόσο τις άμφιβολίες των ορεκτικιστών, όσο και την άγνοιά τους:

«Voilà ce qui m'a donné des pensées si favorables pour une philosophie que je ne crois pas plus criminelle que les autres, pourvu qu'on lui fasse rendre les respects qu'elles doivent toutes à notre sainte théologie et que, comme une suivante seulement, elle soit appelée avec les autres au service de cette divine maîtresse»⁵⁵.

Τέλος, άπό τις άναλύσεις για την επιόφεια των Άγγλων φιλοσόφων, διακρίνεται, ότι, ό La Mothe Le Vayer άκολούθει τη θεολογία του Montaigne για την έλευθερία της συνείδησης και άγνιει τελικά άνοιχτό στον άνθρώπο τον όλοιο της πίστης, δεν άραγνέται, ότος ό Spinoza, τη θρησκεία για τό λογικό αλλά μονάχα ύπογεγραμμένη στενότητα του περιορισμένου της χριστιανικής άρετής. Ή άειολόγηση των άγγλων ήλικών θεολόγων γίνε-ται κυρίως κάτω άπό την αίθερτα της συνείδησης ως προς τί είναι όρθο και καλό, προβάλλει με τη συμπάροση προς τό θεο θέλημα και ό χριστιανικός ορεκτικισμός τον όμνει στην πίστη ως τελευταίο του καταφύγιο⁵⁶.

Ροξάνη ΑΠΥΡΡΟΠΟΥΛΟΥ
(Αθήνα)

52. Ένθ' άν., σ. 108.

53. Sophie GOUVERNEUR, La Mothe Le Vayer et la politique, ou l'usage libertin du scepticisme antique, *Libertinage et Philosophie au XVII^e siècle*, T. 2003, σσ. 189-202.

54. La Mothe Le Vayer, *De la vertu des païens*, σ. 128.

55. Ένθ' άν., σσ. 131-132.

56. Βλ. την κατ'ομοιοτητα είσαγωγή του Jacques Prévert, ένθ' άν., σσ. 1443-1457.

LA MOTHE LE VAYER: LA VERTU DES ANCIENS

Π ε ρ ι λ η ψ η

Le scepticisme moderne essentiellement lu à partir du scepticisme grec ou à partir du cartésianisme a souffert de ne pas être reconnu dans sa spécificité et sa cohérence tant théorique qu'éthique. La plupart des études consacrées à François de La Mothe Le Vayer (1588-1672) par ses biographes ou commentateurs ont été, jusqu'à présent, d'un intérêt inégal. Dans son ouvrage *De la vertu des païens*, il brosse une analyse critique de la philosophie morale de l'Antiquité. Son réalisme moral l'autorise à voir la vertu là où elle est réputée absente, chez les païens par exemple; car, il n'estime pas la foi indispensable au salut, ni une religion à la vertu. En réintégrant les peuples païens dans la communauté humaine, il tranche un problème que le Concile de Trente avait abandonné à l'indécision. Parmi les doctrines morales de l'Antiquité, La Mothe Le Vayer donne une place primordiale à celle de Socrate à qui il ne cesse de comparer non seulement Pythagore, mais également Confucius, le «Socrate de Chine» comme il le qualifie. Il préfère Platon à Aristote, et se méfie de l'aristotélisme et de ses commentateurs. Il attribue des vertus à Épicure et Pythagore, mais c'est la secte sceptique qu'il considère de toutes les doctrines philosophiques, la moins contraire à la religion chrétienne, et la plus appropriée à recevoir les lumières summatuelles de la foi.

Ροξάνη ΑΠΥΡΡΟΠΟΥΛΟΥ